Martyn Rady

REGATELE MIJLOCII

O nouă istorie a Europei Centrale

Traducere din limba engleză de
Ondine-Cristina Dascălița

TREI

Editori:
Silviu Dragomir
Magdalena Mărculescu
Vasile Dem. Zamfirescu

Redactare:
Ilieș Câmpeanu

Director producție:
Cristian Claudiu Coban

Dtp:
Mihaela Gavriloiu

Corectură:
Oana Aanei
Irina Mușătoiu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
RADY, MARTYN
Regatele mijlocii : o nouă istorie a Europei Centrale / Martyn Rady ; trad. din lb. engleză de Ondine-Cristina Dascălița. - București: Editura Trei, 2026
Conține bibliografie
Index
ISBN 978-606-40-3096-2

I. Dăscălița, Ondine-Cristina

94

Titlul original: *THE MIDDLE KINGDOMS*
A New History of Central Europe
Autor: Martyn Rady

Copyright © Martyn Rady, 2023
This edition is published by arrangement with Peters, Fraser and Dunlop Ltd. through Andrew Nurnberg Associates International acting in association with ANA Sofia Ltd.

Copyright © Editura Trei, 2026
pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București
Tel.: +4 021 300 60 90; Fax: +4 0372 25 20 20
e-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

Cuprins

Listă a hărților / 11

Notă despre numele proprii / 13

Introducere. Europa Centrală, oamenii-câine și pădurile de stejar din Bereg / 17

Capitolul 1: Imperiul Roman, hunii și *Cântecul Nibelungilor* / 25

Capitolul 2: Francii și Carol cel Mare: perspectiva de la lacul Konstanz / 36

Capitolul 3: Avari și slavi: distrugere și convertire / 48

Capitolul 4: Revenirea hunilor, state slave și conturarea Europei Centrale / 58

Capitolul 5: Nașterea Sfântului Imperiu Roman și Estul Sălbatic al Europei Centrale / 70

Capitolul 6: Mongolo-tătarii, noi orașe și noi cavaleri / 83

Capitolul 7: Schimbare dinastică, Carol al IV-lea al Boemiei și profeții lui Antihrist / 93

Capitolul 8: Consilii, diete și confuzia legilor / 106

Capitolul 9: Orașe, sate și libertăți: din Frisia până în Transilvania / 117

Capitolul 10: Vechea Prusie, aventurile lui Henry Bolingbroke și unirea Poloniei cu Lituania / 130

Capitolul 11: Negustori, Liga Hanseatică și familia Fugger / 144

Capitolul 12: Dragonul din magazinul de porțelanuri și imaginația Habsburgilor / 156

Capitolul 13: Renașterea Europei Centrale, dreptul roman și biblioteca Regelui Corb / 169

Capitolul 14: Reforma lui Luther, Pământurile Rele din Turingia și pictorul curții Saxoniei / 183

Capitolul 15: Turcii otomani și lunga frontieră a Europei Centrale / 198

Capitolul 16: Toleranță, magul și alchimistul în chip de împărat / 211

Capitolul 17: Calendare, revenirea catolicismului și Războiul Civil de 30 de Ani al Europei Centrale / 224

Capitolul 18: Situația de la țară: țărani, țigani, evrei și alții / 239

Capitolul 19: Cameralism, sfârșitul jocului otoman și laboratorul uman / 252

Capitolul 20: Birocrați, sarmați și mici peisaje / 263

Capitolul 21: Calea prusacă: marionete de cimitir și statul-mașină / 275

Capitolul 22: Disecția urangutanului Europei: partițiile Poloniei și Lituaniei / 290

Capitolul 23: Napoleon și harta Europei Centrale / 303

Capitolul 24: Lumea galantă a motanului Murr: romantism, frații Grimm și manualul Hanovrei / 317

Capitolul 25: Anul 1848 și venirea revoluției / 330

Capitolul 26: Răzbunarea generalilor și făurirea națiunilor / 342

Capitolul 27: Bismarck, Croația lui Khuen-Héderváry și prezumția de legalitate / 355

Capitolul 28: Asimilare, biologie și măsurătorii de cranii / 368

Capitolul 29: 1914–1918: Războiul împotriva Europei Centrale / 382

Capitolul 30: Violență, orașul și *Îngerul Albastru* / 397

Capitolul 31: Al Doilea Război Mondial, locuitori obișnuiți ai Europei Centrale și asasinat industrial / 413

Capitolul 32: Mátyás Rákosi, Europa Centrală stalinistă și nemulțumirile ei / 428

Capitolul 33: Europa Centrală comunistă și prăbușirea ei / 441
Capitolul 34: Postcomunism: Slavoj Žižek și lecția Laibach / 454

Concluzii / 467

Mulțumiri / 473
Bibliografie / 475
Abrevieri / 489
Note / 490
Indice / 557

Listă a hărților

Imperiul Roman cca 378 / 27
Imperiul lui Carol cel Mare la 800 / 43
Sfântul Imperiu Roman cca 1378 / 100
Polonia și Lituania la sfârșitul secolului al XIV-lea / 137
Europa habsburgică cca 1550 / 194
Sfântul Imperiu Roman în 1648 / 234
Partițiile Poloniei 1772–1795 / 296
Europa Centrală la 1810 / 305
Europa Centrală la 1914 / 383
Europa Centrală la 1945 / 433

Notă despre numele proprii

În general, numele de locuri sunt menționate în forma lor actuală. Excepție fac fortărețele Ordinului Teutonic, pentru care păstrăm numele lor original german. Este clar că orașul lui Kant, Königsberg, nu poate fi Kaliningrad, al cărui nume din perioada sovietică ne amintește de un criminal în masă. Budapesta a fost unificată abia în 1873, astfel că, până la acea dată, apare în text fie ca Buda, fie ca Pesta, fie ca Pesta-Buda. Bratislava se numește așa de un secol, deși germanii au numit-o mereu Pressburg, iar ungurii, Pozsony.

Pentru numele proprii de persoane nu se aplică o regulă anume decât cea a prevalenței în textele din limba curentă.

Notă a ediției în limba română: În această traducere apar o serie de nume proprii românizate, cum ar fi numele regilor sau ale unor personaje istorice, și se respectă grafia originală, respectiv regulile de transcriere dintr-un alfabet care nu este cel latin, pentru celelalte.

Regatele Mijlocii

Introducere

Europa Centrală, oamenii-câine și pădurile de stejar din Bereg

Scribii medievali care ilustrau manuscrise adăugau adesea mici desene pe marginea paginii, fie pentru a trezi interesul cititorilor, fie pentru a scăpa de propria plictiseală. Desenau vrejuri de viță încolăcite, flori, animale domestice și oameni obișnuiți, dar adesea includeau și creaturi fabuloase. Printre acestea erau inorogi sau sirene, dar și monștri și monstruozități: balauri care scuipă foc, sălbatici acoperiți de licheni, creaturi fără cap cu chipurile așezate pe piept. Una dintre creaturile preferate era „omul-câine", sau *kynokephalos*, care avea trup de om și cap de câine. Fiind ființe sociale, ca toți oamenii, dar nefiind în stare decât să latre, oamenii-câine erau adesea reprezentați gesticulând și arătând cu degetul.

Oamenii-câine sau oamenii cu cap de câine erau cunoscuți din literatura antică, fiind considerați ființe reale, trăind la marginea lumii civilizate în același fel în care ocupau marginile manuscriselor. Primii cărturari creștini au dezbătut chestiunea balanței dintre trăsăturile canine și umane ale oamenilor-câine, căci, acceptând că ar fi preponderent umani, aveau suflet și trebuiau să fie convertiți. Dar oamenilor-câine era greu să le dai de urmă, iar misionarii sau cetele de războinici ai conducătorilor și regilor creștini nu au izbutit nicicând să ajungă la ei. Însă chiar și în aceste condiții, poveștile despre ce făceau oamenii-câine în tărâmurile dincolo de orizont se revărsau în continuare — ucideau misionari, se hrăneau cu prizonieri și trăiau cu femei războinice cu unghii lungi sau amazoane. Niciun astfel de om-câine flocos nu a fost prins vreodată, dar de necredincioși mai bine te fereai. O relatare de secol IX vorbește despre un episcop misionar din ceea ce e Austria de azi care a refuzat să-i

ofere un loc la masă unei căpetenii păgâne venite în vizită, așezându-i în schimb străchini cu mâncare pe jos.[1]

Pe măsură ce valul convertirilor religioase a înaintat spre răsărit, creând regate creștine din ceea ce fuseseră popoare păgâne, oamenii-câine au fost eliminați complet din Europa și împinși să trăiască la marginea lumii. „Harta lumii" (*Mappa Mundi*) de la sfârșitul secolului al XIII-lea, păstrată la catedrala Hereford din Anglia, prezintă un grup de oameni-câine undeva în estul îndepărtat, alungați din Grădina Raiului de un înger. Un al doilea grup apare reprezentat într-un exil ulterior, gesticulând, departe în nord, pe un promontoriu. Împart teritoriul de la extremitatea nordică cu troglodiți care trăiesc în peșteri, cu oameni fără cap și cu creaturi monopode care dorm pe spate, la umbra uriașului lor picior. Dar, așa cum s-a dovedit, izgonirea oamenilor-câine în îndepărtatul nord nu avea să fie permanentă. Încă pe vremea când călugării de la Hereford desenau Harta lumii, oamenii-câine s-au întors în Europa continentală sub o nouă formă, și mai teribilă. Iar de data aceasta erau reali.

Europa Centrală se termină spre vest la fluviul Rin, care unește Marea Nordului cu Alpii, dar granița ei estică nu are o limită fizică clară. Munții Carpați încep la nord-vest de Viena, în Slovacia de azi, se curbează în jurul Ungariei și Transilvaniei și formează o graniță spre sud-est. Dar spre nord nu e decât un teritoriu deschis. Nordul Europei este plat, parte din Marea Câmpie Europeană, care se întinde peste trei mii de kilometri din Țările de Jos până la Munții Ural din Rusia. Pe flancul său sudic, Marea Câmpie Europeană se contopește cu ținutul de stepă sau, așa cum era cunoscut cândva, „Câmpia Sălbatică", ținut care ajunge în Ucraina de azi și în Asia Centrală.

Peste această Câmpie Sălbatică au venit oamenii-câine, revărsându-se dinspre Asia Centrală în 1241 și prădând Polonia și Ungaria. Își ziceau mongoli și tătari, iar al doilea nume trăda (sau cel puțin așa se credea) originea lor din Tartar, numele ce-l poartă abisul iadului în mitologie. Conducătorul lor era și el, bineînțeles, un câine, căci era cunoscut drept han, nume ce evocă termenul latin pentru câine (*canis*). Purtările mongolilor confirmau legătura deoarece, după cum a relatat un martor francez, „mâncau trupurile victimelor ca pe pâine". Dând crezare tuturor acestor povești, scriitori contemporani au raportat cu toată convingerea că mongolii erau oamenii cu cap de câine din Antichitate, aparținând popoarelor lui Gog și Magog pe care Alexandru cel Mare îi zidise odinioară în Caucaz împreună cu diverși uriași, popoare corupte și oamenii necurați

care mâncau șoareci și muște. Evident, cineva sau ceva le dăduse între timp drumul.[2]

Mongolii erau oamenii-câine din Tartar sau, potrivit altor descrieri, copoii iadului. Chiar dacă Imperiul Mongol s-a destrămat rapid, unul dintre statele ce i-au succedat a păstrat vie tradiția. Începând cu secolul al XV-lea, hanii tătari din Crimeea s-au lansat în raiduri succesive împotriva regatelor creștine din vest. Căutau pradă sub formă de sclavi, mai ales tineri, pe care îi vindeau în portul Kefe sau Kaffa (azi Feodosia) din Crimeea ca eunuci sau concubine. Timp de secole, folclorul popoarelor din jurul Carpaților a tot repetat povestea depravării „tătarilor cu bot de câine", combinând-o cu alte istorii despre draci și demoni. În cronicile maghiare, asocierea tătarilor cu oamenii-câine a fost atât de puternică încât, până în secolul XX, tătarii erau rareori menționați fără epitetul „cu cap de câine".[3]

Și nu doar tătarii erau considerați oameni-câine. Din Anatolia, care astăzi face parte din Turcia, turcii otomani au invadat și au ocupat Peninsula Balcanică la sfârșitul secolului al XIV-lea și în secolul al XV-lea, cucerind Constantinopolul (azi Istanbul) în 1453. Peste mai puțin de un secol, au ocupat Ungaria centrală, făcând incursiuni adânc în țările învecinate. Nu e de mirare că turcii au fost considerați agenți ai Satanei însetați de sânge. Scriitorii occidentali i-au acuzat pe turci de fel de fel de extravaganțe, inclusiv de bestialitate și de relații sexuale cu pești, dar de la bun început au fost de asemenea asociați cu oamenii-câine. Potrivit reformatorului protestant Martin Luther, turcii se căsătoreau cu câini, din această uniune născându-se ființe hibride. Se mai spunea apoi că și profetul Mahomed ar fi câine, fiind reprezentat uneori cu un cap de câine, drept care era logic să-i consideri pe toți musulmanii potențiali oameni-câine.[4]

Istoria Europei Centrale este marcată de prezența oamenilor-câine. Reali sau imaginari, oamenii-câine sunt prădători, iar invaziile sunt o temă recurentă a istoriei Europei Centrale. Lista posibililor cuceritori începe cu goții și cu hunii în secolul al IV-lea, continuă cu avarii, cu slavii și cu ungurii în secolele VII–IX și ajunge până la mongoli și la turcii otomani la sfârșitul Evului Mediu. După 1500, peisajul se complică și mai mult, căci invadatori sosesc din toate direcțiile — francezii din vest, suedezii din nord și rușii din nord-est. Dintre aceștia, rușii au fost cei mai tenaci, pătrunzând în Europa Centrală la sfârșitul secolului al XVIII-lea și ocupând cea mai mare parte a ei după 1945.

Însă Europa Centrală nu a fost niciodată doar o victimă pasivă. Regatele și imperiile ei au fost și ele invadatoare, întinzându-se peste teritoriile vecinilor. Conflictele ce au izbucnit în regiune s-au extins adesea dincolo de granițe. Războiul de Treizeci de Ani purtat în Europa Centrală între 1618 și 1648 a implicat aproape întregul continent, cu incidente minore în Africa, în Caraibe și chiar în îndepărtatul Taiwan. Cucerirea Sileziei austriece în 1740 de către Frederic cel Mare al Prusiei a dus la două decenii de război, în care au intrat și Marea Britanie și Franța și care s-a extins, în timpul Războiului de Șapte Ani (1756–1763), în America de Nord și în subcontinentul indian. Unificarea Germaniei din 1871 a fost posibilă doar fiindcă politicianul prusac Otto von Bismarck învinsese Franța și ocupase Parisul. În secolul XX, Europa Centrală a fost locul din care au pornit cele două războaie mondiale, iar în secolul XXI a fost locul de desfășurare al celui mai distrugător război purtat în Europa în ultimii șaptezeci de ani.

Europa Centrală a fost adesea definită prin ceea ce nu este. Cea mai timpurie definire a ei, „Mitteleuropa", cum era cunoscută în germană, a fost influențată de politicile războaielor napoleoniene. Lucrarea lui Georg Hassel *Schiță statistică a tuturor statelor europene* (*Statistischer Umriss der sämtlichen europäischen Staaten*), publicată în 1805 la Braunschweig, era extrem de exactă. Europa Centrală era acea parte a Europei care nu era nici Franța, nici Rusia, cuprinzând astfel doar țările ce aparțineau suveranilor germani pe care Napoleon îi păstrase la putere, Prusia și Imperiul Austriac. Era mijlocul Europei, nu doar din punct de vedere geografic, ci și din punct de vedere politic, iar libertatea Europei amenințată de tirania Franței și a Rusiei depindea de supraviețuirea acesteia. Opinia că Europa Centrală se afla în mijlocul Europei a persistat pe tot parcursul secolului al XIX-lea în ghiduri de călătorie și în lexicoane geografice, deși, pentru a-și crește vânzările, editorii de ghiduri pentru această regiune adăugau digresiuni despre Paris și despre Londra.

Granițele politice se schimbă, și cu fiecare modificare s-a schimbat și ideea despre Europa Centrală. Germania a făcut dintotdeauna parte din ea, dar ceilalți membri ai ei au variat în funcție de cine, când anume și unde se afla cel care scria. Astfel, Belgia era uneori inclusă, împreună cu Alsacia și cu Lorena, iar Polonia era fie inclusă, fie lăsată pe afară după cum statul polonez exista sau nu la vremea respectivă. Până la Al Doilea Război Mondial, geografii și istoricii germani nu ezitau să precizeze unde se situa regiunea. Dar definițiile lor erau adesea o justificare pentru